

Veelal zijn deze laatste open ruimten ook van veel belang voor natuur en landschap. De openheid is soms van betekenis voor weidevogels of ganzen. In andere gevallen vanwege historisch landschappelijke overwegingen en landschaps-ekologische verbanden. Veelal is er tegelijkertijd vanwege de afgelegen ligging sprake van een enigszins extensiever grondgebruik, zowel qua gebruik als inrichting. Soms zijn er zelfs nog kwelsituaties aanwezig die aanleiding geven tot bijzondere vegetaties, zoals in het gebied Ruinerwold-Koekange.

Boerderijverplaatsing verbreekt in sterke mate de openheid, terwijl de inrichting en het beheer ten behoeve van het landbouwkundig gebruik, de andere functies van het landelijke gebied zwaar onder druk zetten. Van de huiskavels is in elk geval bekend dat dit een eutrofiëringpatroon met zich meebrengt dat het behoud en de ontwikkeling van de wilde flora en fauna nagenoeg onmogelijk maakt.

Het criterium voor boerderijverplaatsing dat de Landmeetkundige Dienst, het KADOR, in het stadium van de planvoorbereiding toepast, is dat van 'over- en onder-vraging'. Men gaat van elk deelgebied binnen de verkaveling na in hoeverre er belangstelling bestaat bij de bestaande agrarische bedrijven vóór en tijdens de toedeling. De percelen vlak bij de dorpen zijn veelal zwaar overvraagd, terwijl de verder gelegen gebieden ondervraagd zijn. De oplossing tot nu toe is om de overvraagde gebieden enigszins te ontlasten door in de ondervraagde terreinen de vraag kunstmatig op te vijzelen via het projecteren van nieuwe bedrijven met bijbehorende gebouwen.

Voor gewone partikuliere bedrijven is een verplaatsing zeer kostbaar en onrendabel. In verkavelingsverband subsidieert men deze activiteiten echter met overheidssubsidie en maakt de verplaatsing bovendien aantrekkelijk door een extra toedeling van grond en melk. (Voor de ruilverkaveling Ruinerwold-Koekange bedraagt deze hoeveelheid bijvoorbeeld 7,5 hektare, terwijl er tot 175.000 kg aan melk per bedrijf wordt bijgepast).

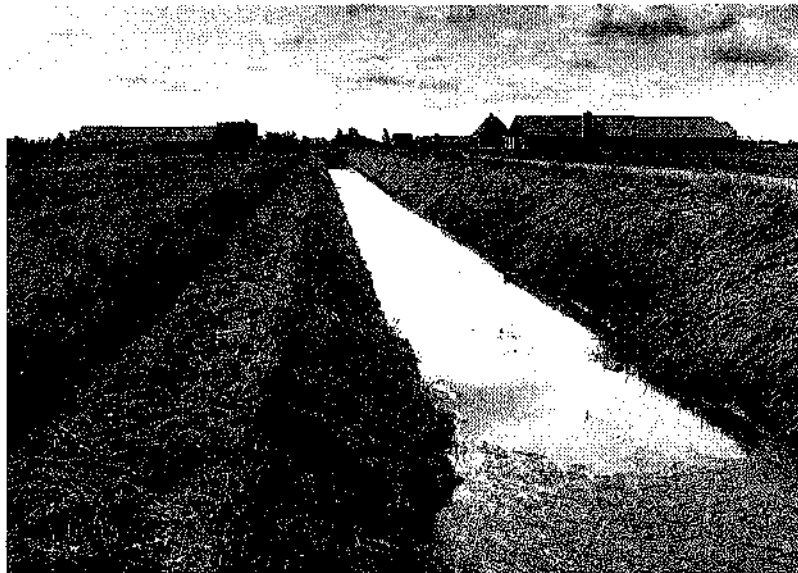
Opvallend is dat de voorkeursplaatsen voor natuur en landschap in de praktijk van de ruilverkavelingsvoorbereiding doorgaans slechts marginaal worden getoetst aan de hand van het vigerende streekplan. In sommige gevallen bestaat de overtuiging dat daarbij de marges van de planologie duidelijk worden overschreden. Het Streekplan Z.W.-Drente bijvoorbeeld staat voor het open (categorie III) gebied van de ruilverkaveling Ruinerwold-Koekange weliswaar

Bijna bij elke ruilverkaveling treffen we voorstellen aan om boerderijen te verplaatsen. Boerderijverplaatsing zou de verkaveling vergemakkelijken omdat de overblijvende bedrijven daardoor meer grond bij hun bedrijfsgebouwen toegewezen zouden kunnen krijgen. De verplaatsters op hun beurt krijgen een plek aangewezen die, qua bebouwing, nog betrekkelijk leeg is.

BOERDERIJVERPLAATSING IS VAAK ONNODIG

Klaas Voetberg

Uitgevoerde boerderijverplaatsing in het ruilverkavelingsgebied Havelte

boerderijnieuwbouw toe, doch het plan vermeldt tevens dat gestreefd dient te worden naar de instandhouding van de landschappelijke en natuurwetenschappelijke waarden en elementen. De toelichting op het Streekplan is duidelijk, de vestiging van boerderijen is niet altijd mogelijk, bv. niet wanneer de gaafheid of samenhang wordt aangetast. Gegeven het feit dat de Nota Landelijke Gebieden genoemd blok reeds be-

titelde als 'Grote Landschappelijke Eenheid', zou men op z'n minst mogen verwachten dat er bij de planvoorbereiding inderdaad gestreefd zou worden naar de handhaving van de openheid (dwz. een hoofdstructuur) en er via een neutrale landinrichtingsconceptie koncentrieus geprobeerd wordt om alleen die landbouwkundige maatregelen te treffen die strikt noodzakelijk zijn. Het Voorontwerp-plan geeft echter aan dat

er ruim 20 nieuwbouwboerderijen zullen verrijzen, waarvan een groot deel in kwetsbare en open gebieden.

Slechts voor enkele landinrichtingsgebieden in voorbereiding in Noord-Nederland is wel een inventarisatie van de voorkeuren voor natuur en landschap toegepast. Zoals bijvoorbeeld voor het gebied Haren. In dit gebied was echter de inventarisatie van ecologische veldgegevens nog onvolledig, zodat van een evenwichtige besluitvorming nog geen sprake kon zijn.

Zin of onzin van boerderijverplaatsing

De bestaande methode van onder- en overvraging is, mits op analoge wijze toegepast, voor alle functies in het landelijk gebied een waardevol hulpmiddel voor de planvorming. Financiële beperkingen in de rijksmiddelen en de schaarste aan open ruimten vanuit niet landbouwkundige functies nopen echter tot het toetsen van de landbouwkundige claim op realiteitsgehalte en daarnaast tot het onderzoeken van andere minder kwetsbare plaatsen voor boerderijnieuwbouw. De nieuwe Landinrichtingswet geeft daarvoor voldoende ruimte.

Voor de meeste landinrichtingsgebieden in voorbereiding zou in elk geval de huidige praktijk van boerderijverplaatsing verlaten dienen te worden, waarbij bijna elke open ruimte zonder duidelijke argumentatie wordt geokkuppeerd voor het agrarisch belang. Het plaatsen van boerderijen op in het oog lopende lokaties vormt ogenschijnlijk vooral een middel om de animo onder de boeren voor het verkavelingsplan te stimuleren. Argumentatie voor de noodzaak van nieuwbouw wordt vaak niet of nauwelijks aangegeven. In het Landschapsstructuurplan Noord-Drente, verschenen op die wijze maar liefst 44 boerderij-bouwlokaties, en dan nog maar slechts voor één bepaald deelgebied midden in een 'Grote Landschappelijke Eeheid' (GLE).

In feite wordt in een dergelijk advies geen of onvoldoende rekening gehouden met het Structuurschema Natuur- en Landschapsbehoud (1985) waarbij de samenhang van het bestaande landschap in GLE's met al z'n waarden van het parlement een zwaar accent heeft gekregen.

Soms zijn er boerderijen in ruilverkavelingen gepland, is alle tegenstand gebroken, doch blijkt dat er onvoldoende kandidaten gevonden kunnen worden, zoals in het blok Havelte. Uit een naburige ruilverkaveling werd toen vervolgens met enige moeite iemand bereid gevonden om te verplaatsen.

"Voor de koehekken" ter hoogte van De Maten, na uitvoering de plaats van 4 boerderijen

Huiskavels en veldkavels

Men doet er vanuit agrarisch oogpunt gezien goed aan de veehouderijbedrijven een voldoende grote oppervlakte van hun gronden met gebruiksrechten toe te delen rond de bedrijfsgebouwen. Dit spaart tijd en energie en vereenvoudigt de organisatie van de productie. Vanuit de natuurbescherming bestaat hiervoor voldoende begrip. Het meer dan strikt noodzakelijk toedienen van grond ten behoeve van huiskavels dient echter ons inziens achterwege gelaten te worden, omdat dit de reeds geschetste problemen veroorzaakt voor de niet agrarische belangen.

Uit de agrarische vakliteratuur blijkt dat het voor de inkomenspositie van bedrijven van 25 hectare en groter niet of nauwelijks zin heeft om meer dan 60% van de oppervlakte 'bij huis' neer te leggen. Bij een relatief lage veebezetting kan dit percentage zelfs dalen tot 55%. In de praktijk blijkt daarenboven dat lagere percentages ook nog wel werkbaar zijn, mits er bv. verharde melkplaatsen worden gekreëerd. In de ruilverkaveling Ruinen is deze benadering toegepast. De niet als huiskavel toegedeelde gronden worden voorts automatisch als veldkavel toegewezen. Dit laatste gebeurt echter tot nu toe niet of nauwelijks op een voor natuur en landschap weloverwogen wijze. Een uitzondering is misschien de ruilverkaveling Terschelling, hoewel daar ook zo nodig nog verplaatst diende te worden.

Een stap in de verdere gedachtengang is derhalve om een aaneengesloten toedeling te realiseren van clusters van veldkavels in ecologisch en landschappelijk waardevolle open gebieden. Deze open gebieden kunnen hierdoor gevrijwaard blijven van bouwlokaties. Bij een fiktieve ruilverkavelingsgrootte van 5000 hectare (bedrijfsgrootte van 25 hectare), zou bv. maximaal 2000 hectare beschikbaar kunnen worden gesteld voor open ruimtes. In de praktijk biedt dit interessante perspectieven voor de bescherming van natuur en landschap. In werkelijkheid zal de maximaal te benutten oppervlakte voor open ruimten echter kleiner van omvang kunnen zijn in verband met meerdere redenen. Soms hebben bedrijven in de uitgangssituatie reeds bijna alle grond bij huis en kan men dit gegeven moeilijk verslechteren. Het plaatsen van boerderijen elders in het gebied, dwz. buiten de open ruimten, heeft ook z'n beperkingen in verband met extra te maken kosten, bv. voor wegenaanleg. Voorts kunnen bestaande huiskavels erg smal zijn. Hiervoor bestaat dezerzijds voldoende begrip. Desalniettemin lijkt bovengenoemde benadering een bouwsteen te zijn voor een andere aanpak. Wanneer een reëel kostenprobleem ontstaat omdat de veldkavels op veel grotere afstand komen te liggen van de huiskavel dan in een gangbare opzet, is een aanvullende techniek van toedeling denkbaar, hierbij kunnen bv. de

(nieuwbouw)boerderijen van grotere bedrijven op zodanige afstand van de open ruimten geplaatst worden dat de achtereinden van de kavels de open ruimten als het ware vormen. In Ruinerwold-Koekange zou mede een dergelijke aanpak kans van slagen hebben zonder dat dit van invloed lijkt op de agrarische belangen.

Het nadeel van veldkavels op enige afstand van de gebouwen dient overigens niet overschat te worden. De veldkavels worden door de boeren immers benut voor het weiden van pinken en droge koeien en daarnaast voor het winnen van ruwvoer. Het aantal ritten vanaf de boerderij naar de veldkavel is hierdoor lager dan het aantal ritten naar de huiskavel. Het verkorten van de afstand van de veldkavel tot de huiskavel, mits deze van reële omvang is, lijkt derhalve van relatief kleinere betekenis. De kosten die een loonwerker maakt op de veldkavel zijn soms zelfs geheel onafhankelijk van de afstand tot de huiskavel.

Een veehouder uit Ruinerwold-Koekange bevestigde bovenstaande tijdens de inspraak: *'de afstand tot een kavel die goed ontsloten is geeft in de huidige tijd geen bijzondere problemen'*.

Door het toepassen van onder- en overvraging en van het situeren van veldkavels op die plaatsen waar het meerdere doelen dient, kan de planvoorbereiding evenwichtiger plaatsvinden. De claims vanuit landbouw en natuur en landschap worden beide geïnventariseerd ten aanzien van de ruimteaanspraken.

Het toetsen van de landbouwkundige claims in een vroegtijdig stadium zal haast wel zeker een aantal verplaatsingen overbodig maken, zoals die thans nog in een aantal Voorontwerp-plannen onevenwichtig worden gepresenteerd. (Ruinerwold-Koekange 22 stuks, Mars- en Westerstream 10 stuks).

Indien vervolgens blijkt dat er ondanks alles toch een aantal verplaatsingen noodzakelijk is, dan kan bij de planvorming nagegaan worden waar de minst omstreden lokaties zich bevinden en kunnen voor notoire probleemgevallen oplossingen worden gezocht. Leidt dit niet tot oplossingen dan noopt een evenwichtige planvorming tot het gericht saneren van bestaande bedrijven of tot verplaatsingen naar bestaande IJsselmeerpolders en/of Domeingronden. Voor GLE-gebieden is dit zelfs het officiële rijksbeleid (dwz. een gekoncentreerde inzet van het bestaande instrumentarium).

Bovenstaande aanpak lijkt een voor de hand liggende methode van een andersgerichte planvoorbereiding. In de inspraak op de Voorontwerpen van een aantal ruilverkave-

lingen heeft de natuurbescherming er daarom de aandacht op gevestigd.

Buiten beschouwing kan hierbij het gegeven blijven dat het actualiseren van de werkelijke verplaatsingsbehoefte haast wel zeker ook zal leiden tot een beduidend kleiner aantal boerderijnieuwbouw-gevallen. De tijd tussen de LEI-inventarisaties en de presentatie van het stemmingsrapport kan immers oplopen van 5 tot bijna 20 jaar. In Ruinerwold-Koekange bedraagt deze maar liefst 17 jaar. Sindsdien zijn veel bedrijven autonoom gesaneerd, is de melk verkocht aan de Minister ed. Het renoveren van oudere gebouwen en/of het daar naar toe opschuiven van thans nog producerende bedrijven kan daarbij veel van de hiervoor geschetste problematiek oplossen. In GLE-gebieden is het zelfs een randvoorwaarde van de rijksoverheid dat eerst alle andere mogelijkheden worden bekeken alvorens een ingrijpende, natuur- en landschapsverstorende activiteit van boerderijnieuwbouw wordt overwogen (de 'neen-tenzij' formule). Buiten beschouwing blijft voorts het beschermen van voor natuur en landschap belangrijke gebieden middels de relatienota. Dit op zich nuttige instrument is namelijk lang niet in alle gevallen naar believen inzetbaar. Ook een andere aanpak van de waterhuishouding blijft hier onbesproken omdat deze voor een groot deel een afgeleide vormt van de boerderijverplaatsingen.

Geen respons bij rijksoverheid

In de ruilverkaveling Wommels hadden de boeren voor de stemming ongeveer 70 % bij huis liggen. Toch werden er in het plan maar liefst 7 verplaatsers opgevoerd. De inspraak om de verplaatsingen te voorkomen leverde niets op. De redenatie luidde dat 100 % 'bij huis' toch nog kostenbesparend zou werken. In het blok Ruinerwold-Koekange zijn 22 verplaatsingen geprojecteerd in het Voorontwerp-plan. De inspraak om de bouwlokaties af te voeren die geprojecteerd werden in gradiëntrijke kwelgebieden, tevens weidvogelgebieden, werd niet gehonoreerd. Men gaf openlijk toe dat men niet bewust geprobeerd had aaneengesloten clusters van veldkavels toe te delen. In het stadium van het Voorontwerpplan wenste men bovendien het ontwikkelde plan niet meer grondig te herzien. In feite wordt daarmee de wettelijke inspraakmogelijkheid ontkend. Tenslotte werd ook hier het aspect van kostenverlaging voor het landbouwbedrijfsleven opgevoerd als doelstelling van de verkeveling en argumenteerde men verder dat het aspect concurrentiepositie voor de Neder-

landse veehouderij van belang blijft.

Minder boerderijverplaatsingen, of hetzelfde aantal dat echter op kortere afstanden komt te staan van bestaande utiliteitsvoorzieningen zijn sterk kostenbesparend voor de rijksoverheid. Per niet gesubsidieerde verplaatser bespaart de overheid in Ruinerwold-Koekange f 168.363,-. Uit de literatuur blijkt dat het vergroten van de huiskavel voor bedrijven groter dan 25 ha, boven de 60 % van de totale bedrijfs grootte geen baten oplevert voor het individuele bedrijf. Het toedelen van minder grond bij huis blijkt in de praktijk werkbaar en kan bij een juiste belangenafweging ook een goede keuze zijn. Zeker in GLE-gebieden dient niet alleen op de kostenbesparing voor de individuele burger gelet te worden, doch dient de natuurwetenschappelijke betekenis van het gebied in nationaal en internationaal verband meegewogen te worden (Ruinerwold-Koekange, Haren, Roden-Norg, Oostermeer, Lutjegast-Doezum).

Het bewust situeren van veldkavels op grotere afstanden van de huiskavels in kwetsbare open gebieden kan voor het individuele bedrijf enigszins kostenverhogend werken ten opzichte van een gangbare toedeling, zoals reeds naar voren werd gebracht. Heeft de huiskavel echter reeds een reële grootte dan is een veldkavel op afstand minder nadelig, omdat het agrarisch gebruik ervan anders is (extensiever) dan dat van de huiskavel.

Uiteindelijk gaat het in de kostenoverwegingen om het vergelijken van alternatieve plannen, waarbij in een aantal ervan de belangen van natuur en landschap op korrekte wijze tot uitdrukking zijn gebracht. Bij een integrale afweging kan bezien worden of de wensen voor natuur en landschap kostenverhogend werken. De indruk bestaat dezerzijds dat deze wensen voor de overheid alleen maar sterk kostenbesparend zullen uitwerken en voor de individuele bedrijven ongeveer op hetzelfde zullen neerkomen.

Het argument van het behoud van de concurrentiepositie lijkt niet relevant indien ook het toedelen van overbodig veel huiskavelgrond geen voordelen oplevert en men niet zo goed de veldkavels gekoncentreerd kan toedelen in open gebieden. Nationaal economisch gezien zal daarenboven het extreem hanteren van het wapen van de concurrentiepositie het dilemma van een zuivelexport-stop alleen maar bespoedigen.

Het verplaatsen van minder bedrijven zal tenslotte de Minister ontlasten van de onsympathieke taak om zittende boeren op hun melkquotum extra te korten, ten gunste van het coûte que coûte instandhouden van een verouderd landinrichtingsbeleid. ●

NOORDERBREEDTE 87-130